

MOŻLIWOŚCI EDUKACYJNE I WYCHOWAWCZE NA OBSZARACH WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO NA TLE KRAJU

ŚLĄSKI
PRZEGLĄD
STATYSTYCZNY
Nr 13(19)

Agnieszka Tarnowska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ISSN 1644-6739
e-ISSN 2449-9765

DOI: 10.15611/sps.2015.13.05

Streszczenie: W opracowaniu poddano analizie przede wszystkim zmiany infrastruktury edukacyjnej i jej wykorzystania w województwie dolnośląskim na tle Polski ogółem, jakie nastąpiły w okresie 1999–2012, tj. od reformy szkolnictwa i podziału administracyjnego kraju. Szczególną uwagę zwrócono na obszary wiejskie, ponieważ wykształcenie ich mieszkańców wyraźnie odbiega od poziomu krajowego. Celem opracowania była ocena, czy młodzi mieszkańcy wsi mają podobne możliwości edukacyjne do mieszkańców kraju ogółem oraz z czego wynikają różnice w poziomie ich wykształcenia. Analizą objęto edukację dzieci i młodzieży począwszy od wychowania w żłobkach, a na wykształceniu średnim kończąc. W oparciu o dane GUS wykazano częściową poprawę warunków i możliwości edukacyjnych, także na wsi, gdzie np. większa część dzieci objęta została wychowaniem przedszkolnym.

Słowa kluczowe: infrastruktura edukacyjna, wieś, województwo dolnośląskie, reforma edukacyjne, nauczanie języków obcych.

1. Wstęp

Rozwój współczesnej gospodarki w coraz większym stopniu opiera się na czynniku pracy, rozumianym obecnie częściej jako kapitał ludzki, a nie siła robocza. Kapitał ludzki budują: wiedza, umiejętności i zdolności przydatne do wykonywania pracy użytecznej. Jednym z podstawowych źródeł zdobywania wiedzy i miejscem kształtowania postaw ludzi jest szkoła. Wykształcenie jest ważnym wyróżnikiem potencjalnych umiejętności. Powinno ono mieć charakter permanentny i to nie tylko w mieście, lecz także, a może przede wszystkim, na terenach wiejskich [Gołębiewska, Klepacki 2005].

Edukacja jest definiowana jako „wychowanie, kształcenie; ogół czynności i procesów mających na celu przekazywanie wiedzy, kształtowanie określonych cech i umiejętności” [Encyklopedia... 2005, s. 407]. Na wsi występuje szereg czynników wpływających negatywnie

nie na szanse edukacyjne jej mieszkańców, zwłaszcza dzieci. Pierwszym z nich jest przeciętnie niższe niż w miastach wykształcenie rodziców, drugim – obejmujące mniejszą część dzieci wychowanie przedszkolne nieco korygujące pierwszy czynnik. Dochodzą do tego trudności z dotarciem do szkoły wynikające z konieczności pokonywania większych odległości. Zdaniem Kowalewskiego [2009] im mniejsze jest środowisko, z którego wywodzą się dzieci i młodzież, tym trudniejszy jest powszechny dostęp do instytucji edukacyjnych.

2. Zakres analizy

Opracowanie ma na celu analizę szans edukacyjnych głównie młodych mieszkańców wsi. Posłużono się w nim danymi GUS z zakresu wychowania i edukacji dzieci i młodzieży objętych opieką żłobkową i przedszkolną oraz edukacją aż do poziomu szkoły średniej. Zakres przestrzenny dotyczył województwa dolnośląskiego i kraju ogółem z wyodrębnieniem obszarów wiejskich, a zakres czasowy – lat 1999–2001 i 2010–2012, z uwzględnieniem spisów powszechnych przeprowadzonych w 2002 i 2011 r. Dla porównania zmian dostosowania infrastruktury szkolnej do potrzeb edukacyjnych dzieci i młodzieży przyjęto trzyletnie okresy badań, głównie w celu eliminacji rocznych wahań demograficznych. Jak wiadomo wyprzedzają one procesy dostosowawcze infrastruktury. Początek okresu analizy wyznaczył rok 1999, w którym wprowadzono dwie, istotne dla prowadzonych badań, reformy: podziału administracyjnego kraju i systemu oświaty.

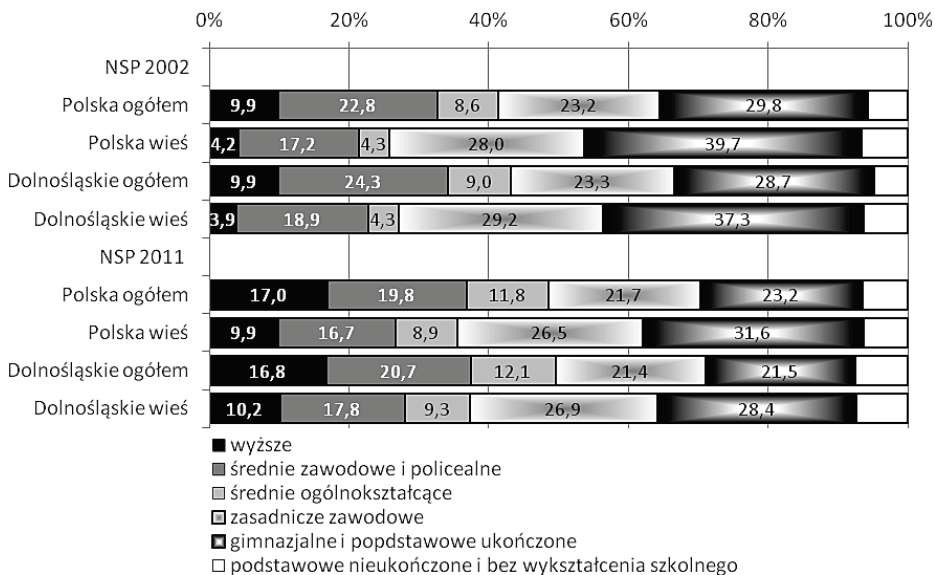
3. Poziom wykształcenia mieszkańców wsi na tle kraju ogółem

Wykształcenie jest fundamentem jakości życia. Jego poziom ma wpływ na sytuację ekonomiczną ludności i umiejętność radzenia sobie z wyzwaniami zmieniającej się rzeczywistości. Z kolei brak wykształcenia często prowadzi do wykluczenia społecznego i pogłębiania ubóstwa, zwłaszcza na popegeerowskich terenach wiejskich.

Narodowy Spis Powszechny przeprowadzony w 2011 r. (NSP 2011) wykazał, że niespełna 10% mieszkańców wsi w Polsce legitymowało się wykształceniem wyższym (rys. 1). W porównaniu z wynikami NSP 2002 ich odsetek wzrósł o 5,7 pp. Mimo tak wyraźnej poprawy, ludność wiejska wciąż posiada niższy poziom wykształcenia od mieszkańców kraju ogółem, wśród których 17% miało wykształce-

nie wyższe w 2011 r., a w 2002 r. – 10%. Odsetek osób, których edukacja zakończyła się na poziomie gimnazjalnym bądź niższym, wyniósł w 2011 r. 38% na wsi wobec 30% średnio w kraju.

Wykształcenie średnie lub wyższe według NSP 2011 było już udziałem 48,6% Polaków i 49,6% mieszkańców województwa dolnośląskiego. Mieszkańcy województwa ogółem prezentowali wyższy poziom wykształcenia niż średnio w kraju, pomimo że odsetek osób, które skończyły przynajmniej szkołę średnią, zwiększył się od 2002 r. o 6,4 pp. w województwie dolnośląskim i o 7,3 pp. w Polsce ogółem. Mieszkańcy dolnośląskiej wsi prezentowali nieco wyższy poziom wykształcenia niż ogół ludności wiejskiej w Polsce – wykształcenie co najmniej średnie deklarowało odpowiednio 37,3% ludności województwa i 35,5% populacji kraju. Odsetek takich osób wzrósł w okresie międzypisowym szybciej w województwie dolnośląskim niż w kraju (o 10,2 pp. wobec 9,8 pp.). Warto zatem zastanowić się, dlaczego opisywane zmiany zachodziły na terenach wiejskich województwa dolnośląskiego bardziej dynamicznie niż na wsi w kraju ogółem, a także szybciej niż wśród ogółu dolnośląskiego społeczeństwa. Strukturę ludności według poziomu wykształcenia w Polsce i województwie dolnośląskim w latach 2002 i 2011 prezentuje rys. 1.

Rys. 1. Struktura ludności w wieku 13 lat i więcej według poziomu wykształcenia na podstawie spisów powszechnych (NSP 2002, NSP 2011)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Ludność... 2013, s. 165–169].

4. Infrastruktura edukacyjna i jej dostosowanie do zmian demograficznych

Od chwili narodzin człowiek uczy się otaczającego go świata, najpierw dzięki rodzicom, a następnie korzystając z pomocy zewnętrznych placówek opiekuńczych, wychowawczych i edukacyjnych. Pierwszym miejscem zbiorowej opieki są żłobki, do których przyjmuje się dzieci od 20 tygodnia życia do skończenia przez nie 3 lat. Niestety liczba placówek publicznych, zwłaszcza na wsi, drastycznie zmalała w okresie 1999–2012 (tabela 1). W województwie dolnośląskim w latach 2010–2012 nie prowadzono poza miastami ani jednej takiej placówki, pomimo że liczba dzieci w wieku 0–2 lata na dolnośląskiej wsi wzrosła od lat 1999–2001 średnio o 6,5%. Sytuacja ta jest zadziwiająca, bo w województwie dolnośląskim niższa niż przeciętnie w kraju była obsada dzieci w żłobkach i dużo wyższy udział dzieci w wieku 0–2 lata objętych opieką żłobkową. Przeprowadzone w czerwcu 2011 r. badanie 734 matek dzieci w wieku 4–36 miesięcy daje pewien pogląd na tę sprawę [www.nutricia.com.pl]. Okazuje się, że 52% z nich nie chciało posłać dziecka do żłobka. Najgorzej oceniane przez matki były żłobki publiczne za niedostateczną opiekę nad dziećmi i zbyt dużą liczbę dzieci w tych placówkach. Spośród badanych 19% przyznało, że ich dzieci nie spotykają się z rówieśnikami na placu zabaw, na wsi nie widzi takiej potrzeby 26% matek.

Kolejnym ważnym etapem w rozwoju młodego człowieka jest edukacja przedszkolna. Dzieciom w wieku 3–6 lat rodzic nie jest już w stanie zastąpić kontaktu z rówieśnikami i rozwijać jego zdolności tak, jak wykwalifikowany pedagog. Widząc to, rodzice coraz chętniej

Tabela 1. Publiczne placówki żłobkowe i liczba dzieci w wieku 0–2 lata w Polsce oraz w województwie dolnośląskim

Wyszczególnienie	Polska ogółem		Polska wieś		Dolnośląskie ogółem		Dolnośląskie wieś	
	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012
Żłobki i oddziały żłobkowe	775	546	6	2	75	73	2	0
Dzieci w placówkach	52 496	59 243	176	64	5 780	7 050	51	0
Dzieci/placówkę	68	109	29	32	77	97	25	0
Dzieci w wieku 0–2 lata	1 150 363	1 234 716	521 303	517 171	79 262	88 520	27 303	29 071
Dzieci w placówkach/ dzieci ogółem w wieku 0–2 lata (w %)	4,56	4,80	0,03	0,01	7,29	7,96	0,19	0,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL i [Oświata... 2000, 2001, 2002, 2011, 2012, 2013].

korzystają z oferty edukacyjnej rosnącej liczby przedszkoli. W latach 1999–2012 przybyło w Polsce średnio 9,4% placówek przedszkolnych i 29,6% uczęszczających do nich dzieci (tabela 2). Szybszy przyrost liczby przedszkolaków niż przedszkoli spowodował, że w okresie 2010–2012 przeciętna placówka mieściła aż 58 dzieci, a na jednego nauczyciela przypadało ich 15. Na wsi zredukowana ilość przedszkoli mieściła wprawdzie mniej liczne grono wychowanków niż w kraju ogółem (średnio 34 dzieci na placówkę), ale nauczyciele byli w nich bardziej obciążeni (16 przedszkolaków na etat nauczycielski).

W województwie dolnośląskim zaszły w analizowanym okresie bardziej korzystne zmiany w infrastrukturze przedszkolnej. Placówek przybyło w całym województwie, w tym również na terenach wiejskich odpowiednio o 17,4% i 1,9%. Nie poprawiło to jednak obsady dzieci na placówkę i obciążenia wychowawców. Na dolnośląskiej wsi w okresie 2010–2012 wskaźniki te kształtowały się wprawdzie podobnie jak na terenach wiejskich średnio w kraju, ale odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym był w województwie dolnośląskim wyraźnie niższy od krajowego (62,6% wobec 70,2%).

Problem braku przedszkoli na wsi występuje również w innych krajach europejskich. Nawet w krajach skandynawskich, znanych ze skutecznej i szerokiej sieci usług przedszkolnych, istnieje wyraźna różnica w dostępie do nich dzieci na terenach wiejskich i w miastach. W raporcie *Poverty and social exclusion in rural areas* [2008] czytamy, że na przykład w Norwegii w 2003 r. udział przedszkolaków wśród dzieci w wieku 3–5 lat wyniósł w Oslo 76%, a w regionie wiejskim Aust-Agder – 52%.

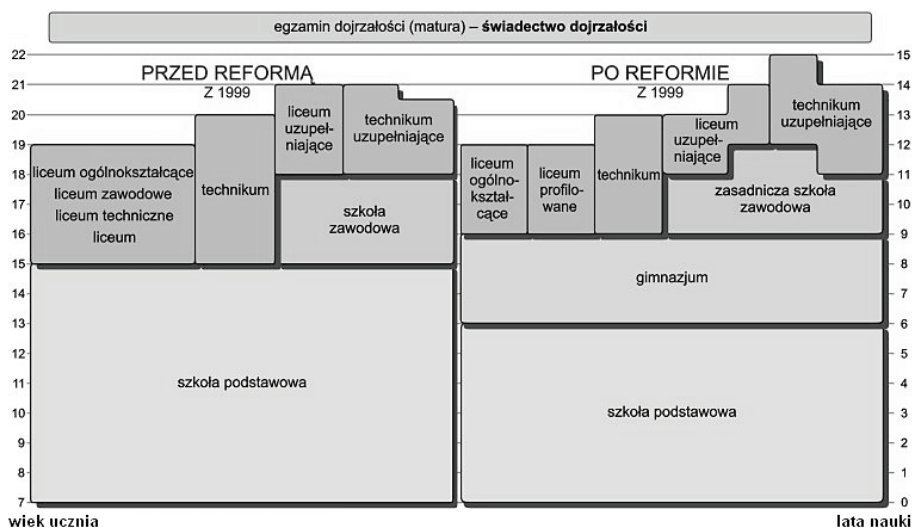
Tabela 2. Publiczne placówki przedszkolne i liczba dzieci w wieku 3–6 lat w Polsce i w województwie dolnośląskim

Wyszczególnienie	Polska ogółem		Polska wieś		Dolnośląskie ogółem		Dolnośląskie wieś	
	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012
Przedszkola i oddziały przedszkolne	18 111	19 820	11 355	10 838	1 084	1 273	537	544
Dzieci w placówkach	883 812	1 145 419	277 872	363 720	63 274	83 009	13 507	18 505
Dzieci/placówkę	49	58	25	34	58	65	25	34
Dzieci/etat nauczycielski	13	15	14	16	13	15	14	16
Dzieci w wieku 3–6 lata	1 277 386	1 216 649	585 923	518 266	89 216	87 628	31 015	29 563
Dzieci w placówkach/ dzieci ogółem w wieku 3–6 lat (w %)	69,2	94,1	47,4	70,2	70,9	94,7	43,5	62,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL i [Oświata... 2000, 2001, 2002, 2011, 2012, 2013].

Edukacja przedszkolna dzieci do lat 5 jest dobrowolna. Od 2011 r. istnieje jednak obowiązek przedszkolny dla starszych dzieci. Z kolei nauka w systemie powszechnym jest obowiązkowa dla wszystkich osób aż do ukończenia 18 roku życia. Obowiązek szkolny wynika z Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. Nr 95, poz. 425 ze zm.). Mimo to współczynniki skolaryzacji w szkołach podstawowych w 2012 roku nie były zadowalające, zwłaszcza na terenach wiejskich. Współczynnik skolaryzacji netto¹ na wsi w Polsce wyniósł wówczas 82,75. Jeszcze niższy był na wsi dolnośląskiej (74,67).

Zakres czasowy opracowania obejmuje lata, w których obowiązek szkolny dotyczył dzieci od ukończenia przez nie 7 roku życia, zakres przedmiotowy – placówek prowadzących naukę aż do uzyskania matury. Zgodnie z rys. 2 jest kilka ścieżek prowadzących do egzaminu dojrzałości i trwających w nowym systemie od 12 do 15 lat nauki. Od 1 września 2014 r. do szkół podstawowych, w myśl wspomnianej wyżej ustawy, mają obowiązek uczęszczać sześciolatki. Ta regulacja, bu-

Rys. 2. Zmiana systemu edukacji powszechnej w Polsce po 1999 r.

Źródło: schemat opracowany na zlecenie Biura Uznanalności wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej, czerwiec 2002 [http://www.buwiwm.edu.pl/sdd/schemat.htm, dostęp 25.09.2014].

¹ Współczynnik skolaryzacji netto to relacja liczby uczących się na danym poziomie kształcenia (w danej grupie wiekowej) do liczby ludności w grupie wiekowej odpowiadającej temu poziomowi nauczania. Nie uwzględnia zatem uczniów powtarzających klasę.

dząca sporo kontrowersji, powinna m.in. służyć wyrównywaniu szans edukacyjnych dzieci wiejskich.

W latach 2010–2012 szkolnictwo podstawowe w Polsce dysponowało średnio 13,8 tys. placówek, do których uczęszczało 176,5 tys. uczniów (tabela 3). Z tego szkoły podstawowe na terenach wiejskich stanowiły 66,5%, a uczniowie 40,0% ogółu. W porównaniu z okresem 1999–2001 liczba szkół w kraju zmniejszyła się o 18,3%, a uczniów ubyło o 36,4%. Na wsi redukcja placówek była proporcjonalnie większa, tj. o 20,0%, a uczniów było o 36,2% mniej niż w okresie bazowym. Znaczący spadek liczby dzieci w szkołach podstawowych korzystnie wpłynął na komfort nauczania. Wskaźniki obsady uczniów na szkołę i na pomieszczenie szkolne poprawiły się w Polsce ogółem i na terenach wiejskich. Przy tym warto zauważyć, że „kameralne” szkoły podstawowe na wsi w całym analizowanym okresie pozytywnie odróżniały się na tle stosunkowo dużych i ciasniejszych szkół w kraju ogółem. Negatywnym aspektem tych zmian było łączenie w szkołach wiejskich klas od 1 do 3 ze względu na małą liczbę dzieci i brak nauczycieli specjalizujących się w nauczaniu konkretnych przedmiotów. Nierzadko jeden nauczyciel prowadził kilka przedmiotów.

Odbývająca się w szkołach nauka języków obcych ma charakter obowiązkowy, gdy wynika z programu nauczania lub dodatkowy, jeśli dyrektor dysponuje ponadwymiarowymi godzinami nauczania. Zauważono, że w analizowanym okresie liczba dzieci korzystających z dodatkowych godzin nauki języków zmniejszyła się o 26,2% w Polsce

Tabela 3. Szkoły podstawowe i uczniowie szkół podstawowych w Polsce i województwie dolnośląskim

Wyszczególnienie	Polska ogółem		Polska wieś		Dolnośląskie ogółem		Dolnośląskie wieś	
	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012
Szkoły	16 827	13 753	11 436	9 144	1 037	807	556	415
Pomieszczenia szkolne	178 838	176 527	92 305	91 036	12 542	12 132	4 936	4 648
Nauczyciele	b.d.	171 943	b.d.	b.d.	b.d.	11 085	b.d.	b.d.
Uczniowie	3 430 093	2 180 054	1 367 928	872 217	241 902	147 632	69 056	4 3182
Uczący się dodatkowo języków	380 080	280 397	167 669	133 458	20 519	22 674	6 378	8 181
Uczący się dodatkowo języków/uczniów	0,11	0,13	0,12	0,15	0,08	0,15	0,09	0,19
Absolwenci	621 340	378 964	226 664	156 070	45 376	25 964	11 701	7 626
Uczniowie/szkołę	204	159	120	95	233	183	124	104
Uczniowie/pomieszczenie	19	12	15	10	19	12	14	9
Uczniowie/nauczyciela	b.d.	13	b.d.	b.d.	b.d.	13	b.d.	b.d.
Absolwenci/uczniów	0,18	0,17	0,17	0,18	0,19	0,18	0,17	0,18

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL i [Oświata... 2000, 2001, 2002, 2011, 2012, 2013].

ogółem, w tym o 20,4% na wsi. W województwie dolnośląskim odnotowano wszakże poprawę w tym względzie, bo uczących się dodatkowo języków obcych przybyło o 10,5% ogółem i o 28,3% na wsi. W tym ostatnim przypadku wskaźnik udziału tych uczniów do ogółu uczących się w placówkach danej kategorii wzrósł z 0,09 do 0,19.

Ustawa z dnia 8 stycznia 1999 roku – Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego (Dz. U. Nr 12, poz. 96, ze zm.) zastąpiła powszechny system dwustopniowej edukacji z ośmioletnią szkołą podstawową i ponadpodstawowymi liceami, technikami oraz zasadniczymi szkołami zawodowymi, systemem trójstopniowym z sześcioletnią szkołą podstawową, trzyletnim gimnazjum i szkołami ponadgimnazjalnymi. Gimnazja stanowią drugi obowiązkowy poziom edukacji szkolnej w Polsce. W latach 1999–2001 było ich w kraju średnio 6,3 tys. (tabela 4), w tym 45,3% na obszarach wiejskich. Liczba szkół wzrosła w okresie 2010–2012 do 7,5 tys., tj. o 18,4%, w tym na terenach wiejskich gimnazjów przybyło więcej, bo o 23,3%. Udział tych ostatnich w ich ogólnej liczbie wzrósł tym samym do 47,2%. Powiększyło się również grono uczniów w tych placówkach – o 3,3% w skali kraju, w tym o 15,8% na wsi. Gimnazja wiejskie były statystycznie mniejsze niż średnio w Polsce, ale warunki nauczania porównywalne. W jednym pomieszczeniu szkolnym uczyło się średnio po 15 osób i wskaźnik ten poprawił się w stosunku do okresu bazowego. Samorządy finansujące te placówki mogą jednakże uznać, że zwiększanie liczby szkół i pomieszczeń było nieuzasadnione, bo nie są one w ostatnich latach w pełni wykorzystywane.

Tabela 4. Gimnazja i uczniowie gimnazjów w Polsce i w województwie dolnośląskim

Wyszczególnienie	Polska ogółem		Polska wieś		Dolnośląskie ogółem		Dolnośląskie wieś	
	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012
Szkoły	6 343	7 508	2 872	3 542	450	497	140	151
Pomieszczenia szkolne	47 086	83 421	15 157	29 471	3 841	6 396	769	1 319
Nauczyciele	b.d.	104 867	b.d.	b.d.	b.d.	7 092	b.d.	b.d.
Uczniowie	118 7512	1 226 920	370 804	429 443	86 656	84 954	16 213	17 302
Absolwenci	-	419 716	-	149 206	-	28 861	-	5 958
Uczniowie/szkołę	187	163	129	121	193	171	116	115
Uczniowie/pomieszczenie	25	15	24	15	23	13	21	13
Uczniowie/nauczyciela	b.d.	11,7	b.d.	b.d.	b.d.	12,0	b.d.	b.d.
Absolwenci/uczniów	-	0,34	-	0,35	-	0,34	-	0,34

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL i [Oświata... 2000, 2001, 2002, 2011, 2012, 2013].

Zmiany w infrastrukturze szkolnej na poziomie gimnazjalnym w województwie dolnośląskim przebiegały zgodnie z kierunkiem zmian krajowych, ale mniej intensywnie. Liczba placówek wzrosła w województwie ogółem o 10,4%, w tym o 7,9% na wsi. Uczniów ogółem ubyło o 2,0%. Wyraźnie zmniejszyła się ich średnia liczba w szkołach i klasach. Na wsi liczba gimnazjalistów wzrosła o 6,7%. Nie wpłynęło to istotnie na zagęszczenie uczących się w tych placówkach dzieci, ale wraz ze znacznym wzrostem liczby pomieszczeń szkolnych, dało dość niski wskaźnik obsady klas. W województwie ogółem i na wsi wyniósł on po 13 uczniów.

Biorąc pod uwagę dłuższą i krótszą drogę do matury (rys. 2), uwzględniono w analizie infrastruktury szkolnej zasadnicze szkoły zawodowe i licea. Nowy trójstopniowy system edukacji po ukończeniu gimnazjum pozwala na kontynuację nauki w dwu lub trzyletniej szkole zawodowej dającej bardzo popularne na wsi wykształcenie (por. rys. 1). W latach 2010–2012 były w Polsce średnio 1873 takie placówki, w tym 233 na wsi (tabela 5). Po ich ukończeniu pretendujący do otrzymania świadectwa dojrzałości mogli skorzystać z 84 liceów lub 90 techników uzupełniających, w tym odpowiednio 9 i 6 zlokalizowanych na wsi.

W badanym okresie liczba zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży zmniejszyła się w Polsce średnio o 19,6%, w tym o 27,0% na wsi. Powszechna tendencja do zdobywania coraz wyższego wykształcenia oraz malejąca populacja młodzieży w wieku 16–19 lat sprawiły, że uczniów szkół zawodowych ubyło w kraju o 56,2%, w tym w szkołach wiejskich o 50,6%. Stan osobowy uczniów w tych ostatnich zmalał średnio do 58 osób na placówkę, ale liczebność klas nadal pozostawała wysoka – średnio 25 osób na pomieszczenie szkolne.

Tabela 5. Zasadnicze szkoły zawodowe dla młodzieży w kraju, w tym w województwie dolnośląskim

Wyszczególnienie	Polska ogółem		Polska wieś		Dolnośląskie ogółem		Dolnośląskie wieś	
	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012
Szkoły	2 330	1 873	319	233	187	143	23	15
Pomieszczenia szkolne	13 246	8 659	835	537	1 124	719	84	44
Uczniowie	493 620	216 119	27 155	13 405	34 800	15 661	1443	546
Absolwenci	183 811	75 661	10 848	4 908	13 370	5 150	534	156
Uczniowie/szkołę	212	115	85	58	186	110	63	36
Uczniowie/pomieszczenie	37	25	33	25	31	22	17	12
Absolwenci/uczniów	0,37	0,35	0,40	0,37	0,38	0,33	0,37	0,29

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL i [Oświata... 2000, 2001, 2002, 2011, 2012, 2013].

W województwie dolnośląskim zmiany w zasadniczym szkolnictwie zawodowym były większe niż w kraju. Placówek ubyło o 23,6%, z tego o 34,8% mniej było ich na wsi. Liczba uczniów zmniejszyła się o 55,0% ogółem i 62,2% w szkołach wiejskich. W tych ostatnich szczególnie mocno zmalała liczebność uczniów w szkołach i w klasach – średnio do kolejno 36 i 12 osób.

W nowym systemie szkolnictwa, placówkami ponadgimnazjalnymi cieszącymi się największą popularnością wśród młodzieży, są trzyletnie licea ogólnokształcące. Pozwalają one zdobyć świadectwo maturalne standardowo w wieku 19 lat. W latach 2010–2012 istniały w Polsce średnio 2352 takie placówki dla młodzieży (tabela 6) i 1368 – dla dorosłych (włącznie z uzupełniającymi). Ich liczba zwiększyła się w analizowanym okresie odpowiednio o 4,6% i 43,7%. Na wsi przybyły 33 licea dla młodzieży i aż 46 dla dorosłych, przy czym informacje o tych ostatnich, pochodzące z Banku Danych Lokalnych GUS, wskazują na spore wahania ich liczby w badanych okresach trzyletnich. Zastanawiający jest przyrost liczby szkół licealnych w obliczu wyraźnego zmniejszenia populacji ich uczniów (o 27,5% w Polsce ogółem i o 19,7% na wsi). W sposób oczywisty te różnokierunkowe zmiany doprowadziły do obniżenia obsady licealistów w szkołach i klasach.

W województwie dolnośląskim udział wiejskich liceów w ich ogólnej liczbie był o ponad połowę niższy niż w kraju (3,9% wobec 8,5%). Jednakże zmiany liczby tych placówek zachodziły zgodnie z kierunkiem zmian liczby ich uczniów, ale z niewspółmiernym natężeniem. Szkół ogółem ubyło bowiem o 9,0% (choć na wsi przybyło

Tabela 6. Licea ogólnokształcące dla młodzieży i liczba uczniów w tych liceach w Polsce i województwie dolnośląskim

Wyszczególnienie	Polska ogółem		Polska wieś		Dolnośląskie ogółem		Dolnośląskie wieś	
	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012	1999–2001	2010–2012
Szkoły	2 248	2 352	167	200	167	152	5	6
Pomieszczenia szkolne	31 166	37 421	1 111	1 382	2 524	2 942	10	33
Nauczyciele	41 913	b.d.	1 278	b.d.	3 390	b.d.	14	b.d.
Uczniowie	835 021	605 670	23 690	19 019	62 748	39 169	304	450
Absolwenci	182 087	209 551	5 029	6 025	13 273	13 630	44	119
Uczniowie/szkołę	371	258	142	95	376	258	61	75
Uczniowie/pomieszczenie	27	16	21	14	25	13	30	14
Uczniowie/nauczyciela	20	b.d.	19	b.d.	19	b.d.	22	b.d.
Absolwenci/uczniów	0,22	0,35	0,21	0,32	0,21	0,35	0,14	0,26

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL i [Oświata... 2000, 2001, 2002, 2011, 2012, 2013].

o 20%), a uczniów ubyło ogółem o 74,3% (podczas gdy na wsi przybyło ich o 48,0%). Zmniejszyła się tym samym obsada szkół i klas szkolnych w województwie ogółem. Na wsi statystyczne liceum liczyło 75 uczniów – o 20 mniej niż średnio w kraju, a liczba dzieci w klasie zredukowana o ponad połowę odpowiadała wskaźnikowi krajowemu (14 uczniów na klasę).

5. Podsumowanie i wnioski

W Polsce w 2012 r. 39,4% społeczeństwa mieszkało na wsi, w województwie dolnośląskim – 30,4%. Zarówno w kraju, jak i w województwie odsetek mieszkańców wsi wzrósł od 1999 r. kolejno o 1,3% i 1,9%. Przeprowadzona analiza możliwości edukacyjnych dzieci i młodzieży zamieszkujących tereny wiejskie w województwie dolnośląskim wykazała, że:

1. publiczny system opieki żłobkowej na wsi nie istnieje, a rodzice mogą korzystać jedynie z drogich placówek prywatnych lub programów pomocowych wprowadzanych przez fundacje dla nielicznej grupy dzieci,

2. pomimo znacznej poprawy infrastruktury przedszkolnej, w latach 2010–2012 na dolnośląskiej wsi odsetek dzieci wieku 3–6 lat korzystających z opieki w takich placówkach był niższy niż na wsi w kraju i wyniósł 62,2% wobec 70,2%,

3. w szkołach podstawowych na terenach wiejskich uczniowie mieli zapewnione dobre warunki lokalowe do nauki, a wskaźnik uczących się dodatkowo języków obcych przewyższał średnią na terenach wiejskich w kraju,

4. rosnąca liczba uczniów wiejskich gimnazjów nie spowodowała pogorszenia warunków nauczania w tych placówkach, były to szkoły relatywnie małe, a liczba uczących się w jednej klasie nie przekraczała 13 osób,

5. coraz mniejszym zainteresowaniem i efektywnością cieszyły się na wsi zasadnicze szkoły zawodowe, ich liczba zmalała w województwie o blisko 35%, a liczba absolwentów do liczby uczniów wyniosła w latach 2010–2012 zaledwie 0,29 (średnio co trzeci uczeń szkoły zawodowej kończył ją z powodzeniem),

6. poprawiły się wskaźniki obrazujące warunki nauczania w wiejskich liceach ogólnokształcących, choć liczba absolwentów tych szkół do liczby uczniów wyniosła w latach 2010–2012 tylko 0,26 (średnio co czwarty uczeń liceum kończył tę szkołę).

Zmieniają się mieszkańcy dolnośląskiej wsi. Przybywa ludności nierolniczej, osób wykształconych, młodych, zawodowo związanych z miastem. Te wpływy zewnętrzne sprawiają, że rosną też aspiracje edukacyjne osób mieszkających na terenach wiejskich od dawna. Mimo to brakuje na wsi publicznych żłobków i przedszkoli. Okazuje się jednak, że te pierwsze zły są przez matki postrzegane i może to podejście stanowi dla samorządów główny pretekst do rezygnacji z prowadzenia tych placówek. Z przeprowadzonej analizy wynika bowiem, że gminy dobrze wywiązują się z prowadzenia szkół podstawowych i gminnych na terenach wiejskich. Mniejsze zainteresowanie zasadniczymi szkołami zawodowymi przekłada się z kolei na większą popularność liceów ogólnokształcących. Szanse edukacyjne dzieci z terenów wiejskich począwszy od szkoły podstawowej należy ocenić pozytywnie. Mogą uczyć się języków obcych na lekcjach dodatkowych, kształcić swoje umiejętności w mniejszych zespołach niż dzieci z miast, korzystać z boisk wybudowanych w programie „Orlik 2012”. Niepokoi jednak późny początek pierwszej edukacji dzieci wiejskich mogący źle wpływać na umiejętność przyswajania wiedzy i współpracy w grupie rówieśniczej.

Literatura

- Bank Danych Lokalnych GUS (www.stat.gov.pl/bdl, dostęp 23–25.09.2014).
- Biuro Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej (www.buwiwm.edu.pl/sdd/schemat.htm, dostęp 25.09.2014).
- Encyklopedia Gazety Wyborczej*, t. 4, Wydawnictwo Naukowe PWN i Mediasat, Kraków 2005.
- Gołębiewska B., Klepacki B., *Wykształcenie rolników jako forma różnicująca sytuację gospodarstw rolniczych*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Kapitał ludzki i intelektualny*, cz. 2, nr 7, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2005.
- Kowalewski T., *Wybrane sposoby wyrównywania szans edukacyjnych*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Uwarunkowania instytucjonalne*, nr 14, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2009.
- Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna*, NSP 2011, GUS, Warszawa 2013, s. 165–169.
- Oświata i wychowanie w roku szkolnym 1999/2000, 2000/01, 2001/02, 2010/11, 2011/12, 2012/13*, GUS, Warszawa 2000, 2001, 2002, 2011, 2012, 2013.
- Poverty and social exclusion in rural area.*, Final Study Report, European Commission, Rome 2008, s. 65 (www.nutricia.com.pl/odpowiedzialnosc-spooleczna/program-od-serca-dla-dziecka/badania, dostęp 23.09.2014).

EDUCATIONAL AND CHILDCARE OPPORTUNITIES IN RURAL AREAS OF LOWER SILESIA VOIVODSHIP COMPARED TO THE WHOLE COUNTRY

Summary: In the period of 1999–2012 reform of education and administrative division of the country took place in Poland. The changes of educational infrastructure and its utilization in the Lower Silesia against Polish total was primarily analyzed. Particular attention was paid to rural areas, because education of their citizens clearly differs from the national level. The aim of the study was to assess whether the young people of the village have educational opportunities similar to those of the people of the country in general and where the differences in the level of their education occur. The analysis included the education of children and youth from upbringing in nursery to finishing secondary education. Based on the CSO data demonstrated partial improvement of conditions and educational opportunities, including rural areas, where for example, majority of the children were covered by pre-school education.

Keywords: educational infrastructure, village, Lower Silesia, educational reform, teaching of foreign languages.